

NÉPEK HERVADÁSA

ESSAY

ÍRTA:

Dr. RAJCSÁNYI GYULA

Cenzúrou u Stat. zastupitelstvo v Bratislave povolenó :
3/V. 1921.

WIGAND K. F.
Grafikai műintézet részvénytársaság
BRATISLAVA

A „Gloir”, csillagzatnak fényes bolygója Hungária az Úrnak 1918-ik évében erős fényöveket vetve maga körül sebes iramban tört előre az égboltozaton, s egyszerre szédületes eséssel hullott alá a világűrbe. Vajjon csillagévek, vagy földi évek kellenek-e hozzá míg pályájára, rendes útjára visszatér, az meg nem mondható.

Nem meteorhullás volt az! de a harmadik hunbirodalom bukása!

Hadúrnak népe eldobta a kardot!

Velőtrázó kacagás harsogott fel a pokolfenekéről. Egy nép, mely ezer éven át csak tengernyi vér, harc és szenvedés árán tudta megtartani helyét, megbontja sorait; egy nép, melynek testvére, hitvese, egyedüli rokona világon a kard, s azt eldobja magától. Ezzel együtt eldobott mindent!

Szomszédai egy ezredévig vártak erre az alkalomra. Az 1914-1918. évi világháború ugyan vészthozó volt a magyarokra, de annak liquidációja sokkal könnyelműbb és örületesebb. Nem akadt egyetlen egy ember, nem volt egy U 1 y s s e s, a ki betömte volna honfitársainak fülét. Az internationalis méreg dült, a szirén-hangok elsorvasztották a hazafiak agyvelejét, de csak magyarokét, a szomszédok sokkal okosabbak maradtak.

Mikor a nagy harc megszűnt, becsületben, katonai érényekben szűz tiszta, létszámban teljes ezredek siettek haza a határokról, hogy a haza védelmére, a nemzet rendelkezésére álljanak. De minden jó szándék meghíúsult, minden magasztos felfogás megcsufoltatott, mert Belzebub fiai már serényen és vakmerően dolgoztak a megfertőzött metropolisban. Katonai vonatokat hamis vágányokra terelték, egyszerű emberekkel a boldóját járatják, minden erkölcsöt, minden rendet perhorreszkáltak, minden fegyelmet aláaknázta. Csak mikor a szerencsétlen nép kezéből kicsavarták a fegyvert, akkor vált világgossá: mire való volt mindez, kiknek akart a pokoli fajzat vele

szolgálni. A mi ezután következett, az már csak az esés processusa, phisikai törvényszerűsége volt.

Európa Gladiatora, nyugatnak egy ezredéven át hősi védelmezője, a magyar nemzet porban hevert.

„Kárpátoktól az Adriáig”, ha megindul a vándor, rég múlt időkből mindenfelé előtünedeznek avar-gyűrűk, földhányások, útóárkok, folyamok tükrében pompázó várromok, kanyargó folyókkal körülzárt szigetek. Mindez együttvéve olyan, mintha ezen a földterületen hajdan állandóan egy nagy katonai tábor lett volna. Kéklő hegyek oldalában meghúzódó borostyánlepte, folyondárral takart várfalak, sziklafokon előugró fellegrák, melyeknek ablakaiban már csak az ezüst hold szövi sugarait, mind, mind egy letűnt világ romantikája ez, a történelemnek porladozó, halványuló betűi ezek! De minden porszem, amely leomlik a nrultnak minden árnya, mely az égnek azürkékjébe vész, csak a dicsőségét *fiz* örökkévalóságba emeli azoknak, kik Európa kultúráját saját vérükkel megvédelmezték az emberi nem haladása, fejlődése számára. A hullák hekatombai évszázadról évszázadra emelkedtek, tengernyi csont porladozik ezen a földterületen, de a kelet felől száguldó vérzivatarok megtörttek itten, az ázsiai fergeteg nem tudott tovább jutni. A magyar nemzet inkább felkoncoltatta magát, de kelet felé nem orientálódott soha, a honnét pedig legtöbbször vérrokona] közeledtek. A magyaroknak Európában való elhelyezkedésének ideje óta, ha csak egy ilyen ázsiai fergeteg bejuthat a nyugati államok közé Európából kő-kövön nem maradt volna.

Martyrok, hősök zsúfolt pantheona áll Isten előtt tanúbizonyosságul, hogy a magyar nemzetet büntetni szabad volt-e?

A cserhalmi diadal világhíres szép hőse László, a Hunyadiak, a Zrínyiek nem fognak szemrehányást tenni a Waterlooi hősöknek. Napoleon álma sem fog megsemmisülni azért a ma-

gyar katonáról, de még porladozó tetemét is a keserűség járja át, mikor a fájdalomtól roskadozó magyar Génusz csendesén odanyújtja a „Hotel des Invalides” márvány sarkophagjára a gyászfátyolba borított trikolort.

Hogy a képzelet tükrében mi a valóság, ideiktatom a nagy francia tudósnek, az Institut tagjának és senatornak T h i e r y A m a d é n a k ércnél maradandóbb örök csengésű szép szavait a magyarokról.

„Ez a nemes magyar nép bármely levertnek látszik is még tele van élettel és erővel, szerencséjére Európa népének, ő az, aki Európa és Ázsia kapuján örködik; legyen is annak hű öre! Rossz és balvégzetű politika volna egy polgáriasuk és katlikus német hatalmasság részéről elnyomni akarni egy oly nemzetiséget, mely védőre azon oldalról, hol a hódítás telhetetlen szenvedélye forrong a barbárságra támaszkodva. De bármi történjék is, Magyarország élni fog azon rendeltetésekért, melyeknek edényét a gondviselés nem akarta összetörni. Egy nép sem ment keresztül keserűbb viszontagságokon; a tatárok által elfoglalva, a törökök által földúlva, bel meghasonlás által számtalanszor elnyomva, s nem egyszer saját fejedelmei által is megrontva, minden romlásból erősen és önbizalommal emelkedőit föl. Ez az eleven életerő, mely a hun fajta népeket tizenöt század óta, annyi ellenök esküdt törekvések dacára, a Tisza és a Duna partjain föntartja, a magyarnak lelke mélyében fekszik és még megtört büszkeségében is kitörik. Szent István, Nagy Lajos és a Hunyadiak nemzete bebizonyította, hogy tud túrni, hogy bevárja a dicsőség napjait.”

Évszázadok folyamán a rengeteg emberáldozatot pótolni kellett, így kerültek a német, francia, bolgár telepek a magyar lakosság közé, de ezek közül soha egyiknek sem jutott eszébe,

hogy az ajándékba kapott földért, állampolgárságért az országot kisajátítsák.

A volt Magyarország egy geográfiai zárt egységet képezett. Szinte tünemény számba ment földrajzi elhelyeződése. Ha igaz a tanítás, hogy a földrajz a történelmi tényezőknél is hatalmasabb eszköz a népek életében, úgy igaznak kell lenni annak is, hogy ez a földrajzi elhelyeződés hosszabb idő folyamata volt és a kialakulás a népfajok, nemzetek, szóval az összes érdekelt tényezők megnyugvásával történt.

Dévénytől az Al-Dunáig egy hatalmas hegykoszorú volt az országhatár. Ez a hegység köröskörül mindenütt igen fontos vízvásztót alkot. Ugy hogy a déli és délkeleti oldalból eredő folyók mind a Tisza és a Duna medencéjébe futnak, míg a Kárpátok északi és északkeleti oldalán eredő folyók a Visztula és a Dnyeszter medencéjéhez tartoznak. Hogy mit jelentenek a vízvásztók, hegyek, völgyek, nyilasok, síkságok az emberek életében, az egy-egy forgalmi eltolódásnál legkönnyebben szemlélhető.

Ehhez a pompás földrajzi tagozódáshoz járult kezdetben még egy különös történelmi folyamat. Az akkori európai szokás szerint az Árpádok korában még mesterséges országos határt is alkottak. Az ország körül igen nagy szélességben rengeteg erdőségeket hagytak meg, és ezekben az erdőségekben ledöntött fákból fatorlaszokat emeltek. Ezt nevezik történelmi kutatóink „gyepű” rendszernek.*) Ez volt az országhatár. Itt az alapja történetíróink ama feljegyzésének is, hogy a Tatárok betörése alkalmával 40.000 ember vágta előttük az erdőt. A gyepű rendszer azonban, mert rengeteg területek gazdasági szempontból kihasználatlanul heverték, sokáig nem tarthatta magát, hanem

*) M. J. forrásmunka alapján.

uralkodó szokás szerint adományozás alá kerültek. Részint épülőkkel, részint mint birtokrészek jobbágyok által benépesítettek. A földesúri birtokokra a telepeseket rendszeres vállalkozók, kiket *kenézeknek*, vagy *soltészeknek* neveztek, szállították. Ez által és hasonló módon egy beszivárgási folyamat indult meg, mely a XIII. századtól körülbelül a XIX. századig tartott.

Az egykori gyepűvonal és az országhatár között erre vonatkozólag bőséges nyomokat találhatunk. Hogy ez a *succrescentia* valamikor a nemzetre halálhozó lehet, arra senki nem gondolhatott.

A fajmagyar népet törhetetlen szabadságszeretet jellemzi, amely az *ur* - *l* - *a* *l* *t* *á* *j* *i* népek közös vonása. Oly államalakulatban képtelen megnyugodni, hol részére a függetlenség attribumai hiányoznak. Egyébként azonban élete csendes, tiszta, hitvilága tükre a tisztultabb isteneszmének. Heroikus a munkában, heroikus a halálban. Ki a nagy rónán látta az arany kalásztól hullámozó tengert és benne a magyar aratást, annak ez a kép felejthetetlen marad. Forró naphevében a magyar földműves megfeszített erővel dolgozik, és csak éjfél körül teszi le a kaszát Rövid pihenés után, mikor a hajnali csillag még alig tülezik, éjjel két órakor már ismét talpon van, és serényen kötözi a kévéket. Földmunkálatoknál sem képes vele versenyt tartani senki sem. Logikája hibátlan, ragyogó, tiszta; beszéde meglepően világos. Önérzetes, higgadt és nem alattomos. A *K* *ö* *r* *ö* *s* torkolatától körülbelül fel a *T* *i* *s* *z* a hajlásáig, hol fajcsoportok találhatóak egy csodálatos néplélek lakik. Olyan mint maga a nagy róna, — nyílt — horizontja a végtelenségbe vész. Sokszor költői alakzatokkal, többnyire metaphorakkal beszél, de a mellett egy csöppet sem dagályos. Például a le-

nyugvó napot úgy fejezi ki, hogy „leáldozik”. Jó indulatú és végtelen barátságos. De barátságával a jött-ment emberek nagyon sokat visszaéltek. Nem csúfondáros. A csúfondároskodás inkább a hegyekhez közelebb lakó fajok tulajdonsága. Költészete borongó, rendkívül gazdag és színes. Dalai a csillagokig emelkednek, s mind a sírban enyésznek el. Barátságos szép falui oly hívogatók, akáczlombos temetői meghatók. Népdalait és annak melódiáit a körülötte érlő nemzetiségek mind átveszik, s mint a magukéit éneklük. Ennek a népnek nem volt soha egy igaz vezetője. És ennek a népnek az egy Petőfit kivéve nem volt szeretője.

Úgy a nép, mint az értelmiség által használt magyar nyelvnek valami különös zenéje van. Magának a beszédnek, miként a Stradivarius hegedűnek valami csodálatos akusztikája halható. A beszéd folyamata dallamos, csengő és fűlbemászó. Ha pedig valaki használni tudja egyenesen varázserővel hat. Akkordjai mélységesek, lágyak és gyönyörűen csengők. Úgy látszik a magyar beszédnek ez a zenei sajátossága szintén hozzájárulhatott a népdal-költészetnek oly nagy mérvű kifejlődéséhez. De hozzájárult a magyar retorikai tultengéshez is.

Bár a nyugati korruptió alaposan meglazította erejét, de az ázsiai üdeség ezen a népen még mindig felismerhető.

Távlati képe olyan, mintha csak Ázsiából előrevetett „fata morgánája” volna annak az u r a l - a l t a j i fajszelemnek, melynek csiráin az Orosz birodalom oly ethuikai nagysággá növekedett.

Bolond jó szivü, őszinte nyílt természetü nép volt ez; jó kedvében a világon mindenkit keblére ölelt, de aztán ebbe is pusztult bele.

Azon időtől kezdve, hogy a magyar nép oly dicső helyet foglalt el az európai társadalomban a velők és a körülöttük élő nemzetiségek közül egyetlenegy igaz barátjuk volt, és ezek voltak a szlovákok. Már bizonyítja ezt az a körülmény is, hogy a magyar nyelv tele van szláv elemekkel, mert a vele érintkező népek közül egynek nyelvéből sem vett át annyit, mint a szlovokéból. Ez a barátság azonban nem csupán az együttélés körülményein, de bizonyos a t a v i s m u s o n is alapszik, melynek eredete a messze történelmi időkbe nyúlik.

A történetírók adatai szerint: „Mikor a hunok E u r ó p a és Á z s i a között gyülekeztek némi vegyületekkel ugyan, de Attila birodalmának hun elemeiből állottak. Belső viszállyaiktól szorongatva nyugat felé tódultak vissza azokra a síkokra, honnan a Bug, Dniester és Dnieper ered. Itt éppen olyan vad és még szegényebb barbárokra találtak, mint magok, az A n t o k r a, kiknek számos rajai, e folyamok közepe táján elterülve, éjszak felé a f i n n népségek határszéléig terjeszkedtek. Az A n t o k a szláv nemzetek keleti ágát képezték, s egy értelemmel az oroszok őseinek tartják őket. Midőn a hunok észrevették, hogy ily ellenséggel szemben többet lehet veszteni, mint nyerni, testvérileg kezet nyújtottak feléjük, s indítványozták, hogy menjenek együtt a dunai gazdag tartományokat rabolni. Ez volt a legelső társulás az orosz birodalom bölcsőjében, azon két főelem, a keleti szláv és finn hun közt, melyekből volt idővel e birodalom alakulandó.

Ez volt a szlovok első fellépése a történelemben; ekkor bukkant fel legelőször a szláv név.*)

Az első hun birodalom s annak romjaiból alakult királyság után a hunok maradványai átcsoportosultak, s Ázsia belsejéből

*) A történelmi részre vonatkozó összes adatok *Jormandes*, továbbá Has. *Historie de la Gaule sous l'administration romain* es Thierry szolgálták forrásukul.

avar vagy is előbb várkhun név alatt a hunok egy új alakulása nyomult előre, kik a Duna tól éjszakra egy új imperiumot, a második hunbirodalmat alkották meg.

Az avaroknál állandóan ott látjuk a szlávokat mint combatans elemet. Sőt a bolgár és szláv népet hódítási célokra is használták. A Duna és az Adria tenger mellékén egyenesen betelepítették őket a római tartományokba s kényszerítették, hogy ott a földeket műveljék. Mikor a települési folyamat be volt fejezve, akkor azt a tartományrészt a néppel s a földdel együtt maguknak vindikálták.

Hadseregükben a legkülönbélebb népfajok vettek részt, szinte azt gondolhatná az ember, hogy ezek a barbár vállalkozások részvénytársasági alapon voltak szervezve. Georgius Pisisida s, Bellum Atvar. következőkép ír ezekről: „Non enim unum erat simplexque bellum, sed in multum diversas et varie commixtas gentes late diffusum ac promiscuum; nam Sthlabus cum finno, Scythia cum Bulgaro, nec non et Medus conspirans cum Scythia.*)

Konstantinápoly ostrománál a szlávok a balszárnyon küzdöttek, kikről Nicephoros így emlékszik meg: „Plurimum militem statuit in ipsius orbis conspectu in reliqua verő muri parte Sclavos, ac primam quidem eorum aciem pedestrem ac nudam, alteram pedestram loricatam.”

De a szlávoknak eminens szerepük is volt az avarok hadseregében; Chron Paschale szerint ők készítették a sok faltörő kost, ostromvédet, lövőgépet, kerek tornyokat. Ezeket a római gépeket utánzó ostromműveket a szlávok is szolgálták ki; kétségtelenül ők gyártották a hajóhadat is.

*) Nem egy hadsereg volt itt, hanem sokféle had, különböző népek összekeverve, melyek fajban nagyon különböztek egymástól ; slavok hunokkal, scythak bolgárokkal ...

Kétségtelen tehát, hogy az avarok és szlávok együtt jöttek Európába. De akár mint történt és akár mint ment végbe ezeknek a népfajoknak a találkozása, mindenképp fölötte áll és tény, hogy az északnyugati és északkeleti Kárpátoknak félköre alatt helyt foglaló szláv fajoknak együttélése a magyarokkal a XIX. század közepéig, a Habsburg intrikáig zavartalan volt. Nem csupán politikai tekintetben, de az együttélés gyümölcsöző volt a kultúra és haladás szempontjából, a két faj összeforrott és a családi kapcsolatok ezernyi és ezernyi szálaiból egy erős rokon kötelék fonódott. A ki pedig ezt a tényt ezt az alapot nem ismeri, vagy figyelembe nem veszi, az előtt szinte érthetetlennek tűnik fel, hogy a magyar közfunkcióknál a vezető szerepet tülön tül szláv elemek töltik be.

A szlovák nép lelke gyöngéd, ugyan hiányzik belőle az a hatalmas lendítő erő, az a nagyszerű élan, amely a magyarok természetében rejlik, de viszont kitartóbb és körültekintőbb. Tulajdonságaik tehát kiegészítették, vonzották egymást, és így a barátságuk csakugyan őszintének kellett lenni. A tájékozatlanok előtt, vagy azok előtt, kiknek az igazság fénye vakítja szemüket, megfoghatatlan, hogy ez a két faj miért vonzódott úgy egymáshoz. A szlovák lelke valósággal fürdött a magyar heroizmus lángjában, csakis így érthetőek meg azok a dicső történelmi tények, melyekben közösen vették ki részüket. Minden más közös érintkezésben is inkább kedély, harmónia, de gyölködés soha nem volt észlelhető.

Mégis habár sporadikusan és kis mértékben is, de az utóbbi időben a viszony elmérgesedett. Teljesen megfoghatatlan, mert gouvernementális okokra vissza nem vezethető. A kormányzati, közigazgatási hibák sajnos mindenkit sújtottak egyformán. E tekintetben az összes eddig előhozott megállapítások el nem fogadhatók, még K ö r m e n d y - É k e s n e k az a megállapí-

tása sem, mely szerint a magyar gentri dölyfös viselkedése, gögje keserítette és vadította volna el a nemzetiségeket. Hiszen a magyar gentri nagyon opportunus lény volt, az ilyen bolondot nem csinált volna. Igaz gögös, dölyfös volt, de ezt nemzetiségi különbség nélkül le kellett nyelni, érezni kellett mindenkinek, politikai ízt gögjének nem adott egy világért soha sem. Történetek apróbb, cseprőbb hibák, de kardinalis nem volt egy sem. Előfordult azonban a lélek mérgezésnek egy otromba fajtája, melyet a perifériákra deportált tisztviselők követtek el, legtöbbször azért, hogy hivatali felsőbbségük előtt eljátszott szerepüket politikával javítsák meg. De ez így volt és így van máshol is, az ilyesmi ellen mindig van orvoslatnak helye, csak nem szabad hallgatni vele. Hogy a magyar-szlovák barátság megzavartatott, az egyes-egyedül külbehatásoknak köszönhető.

De még akkor is mikor a Habsburg intrika megindult, a szálak, melyek a lelkek mélyébe voltak fonódva, igen nehezen szakadoztak; e tekintetben bátran hivatkozhatom egy korona tanúra H ú r b a n J ó z s e f r e, a legnagyobb tót nemzeti apostolra. H u r b á n n a k hatása erősebb volt még S t u r é n á l is, aki „oly nevet vívott ki magának, a minő tótnak mint tótnak még nem jutott osztályrészül.” „P i e s n e n a t e r a z” című dalaiban Húrban ezt mondja:

„Ki választaná szét azt a mit Isten összeadott —
Ki választaná szét a tótot és a magyart!”

A magyar nemzet kultúráját a legtalálóbban talán így lehetne jellemezni: *Gens latina!* Magyarország nem csupán öre volt a nyugati államoknak, de egyszersmind a nyugati műveltség reflektora Európa kapujában. Budapestről a nyugati kultúra interpretatiója, mint egy radius hatott F i u m e, B u k a

rest, V a r s ó körletében. A nyomtatott betűt a magyar kultúra hordta szét a keleti szomszéd államokba. A klasszikus világ feltámasztásának egyedüli, de leghatalmasabb tényezője „Magyarország” volt keleten.

A X. századot, mikor Magyarország a királyság megalapításával a nyugati államok sorába lépett be, vallási rajongás hatotta át. A kelta és az európai germán népek christianizálása ekkor már megtörtént. Szent István és népe ott állott a keresztkut előtt. De a kereszténység felvételét már ekkor a korszellemnek megfelelőleg sokkal türelmetlenebbül hajtották végre, mint pár évszázaddal ezelőtt. A mi ismét a néplélekkel és nemzeti szelemmel való szembehelyezkedést jelentett. Szóval nem ment simán a dolog! De a rázkódtatásokból surlódásokból egy szörnyű hézag maradt hátra, a mi páratlan a népek történetében, a nemzetnek egész irott hagyatéka elveszett. Magyarország irodalma az Árpád-házi királyok századaiból és a fejedelmek korából teljesen hiányzik. A nemzeti krónikák gazdag irodalmából egyetlen egy példány nincsen. A mi pedig a tudományra a legbecsesebb lett volna, ha betekinthelet volna az ősi népszellembé, betekinthelet volna világnézetébe, igen sok becses adat jutott volna birtokába az emberségnek egy ősi-faj kultúrájáról, azt mind a mit magukkal hoztak, mind azt a mit századok alatt termeltek, mind azt a túlbuzgóság a „ritu psganorum”-mal együtt eltüntette. Ez a szegény nép még ebben is szerencsétlen volt.

A tabula rasara aztán jöttek a külföldi szerzetesek legendái, kódexek, krónikák, sok minden csupa latin köntösben, gyakran germán kezek által írva. így kezdődött meg aztán a magyar kultúra teljes ellatinizálódása. Nagy gondolatokat, vagy felfedezéseket nem termelt többé a magyar kultúra, de hűséges és gazdag viszfényét szórta a nyugati civilisatiónak. Az akkori

adomány-levelekből és oklevelekből megállapítható, annyi olasz lepte el az országot, hogy még ennyi sohasem.

A XI. század derengő hajnalán már négy tornyos basilikák tündököltek a magyar égbolt alatt. Gyorsan utána, lombard-roman stílusban épültek templomok, majd azután a csúcsíves dómok terjedtek el. És ez mind egy volt lakatlan területen. Köröskörül mindenütt lüktető élet nyomai. Képzőművészetek hihetetlen fellendülése bámulatba ejti a történeti kutatót; a kultúra iránt egy oly fogékony népfaj jött ide, úgyannyira, hanem jön a tatár vérvivatar és századokat nem emészt el a török pokol, bizony az importált kultúrával túlszárnyalta volna ez az ország egy pár kultúrájára oly büszke nyugati államot.

A korai renaissance nem pompázott sehol olyan dúsan, a quattrocento fellángolása Itálián kívül nem volt sehol a világon olyan nagy, mint Magyarországon, hol a mesterek és művészapostolok ezrei versenyeztek. És ezek a művészek nem csupán vendégek voltak, de jó részük ideszakadt. Így Benvenuto Cellini két nagybátyja Baccio és Francesco Cellini Magyarországon honosodtak meg. Traui János egy egész várat és nemességet kapott Mátyás királytól ajándékba. Ercole dei Roberti egy ideig szintén a magyar föld szolgálatában állott. Volt itt a leghíresebbek közül minden rendű mester építész, szobrász, festő, ötvös művész, Masolino, Manello, Amanantini, Paulo Sautinide Duccio, Aristotele Fioravante, Benedetto da Majano, Chimenti Camiccia és a többi sok. Nem csoda, hogy jöttek ők, mert hisz akkor jó világ volt ott. Ezek az urak pedig csak ott életképesek, hol jól megy.

Mátyás királynak az erődítményekből kibukkanó budai vára mint valami „varázslatos álmkép” vonzotta őket. Óh és bent az élet, pompa, tündén fény, lágy ritmusok zsonganak,

hexameterek, distichonok csöngenek. Cicero, Virgilius nem álmodták volna soha, hogy valaha ilyen előkelő helyen pengessék őket. A gondolkodás egész új világa tárult fel itt; „a világ szépségének eleven átérzése” és a gondolatoknak szabad röpte” — volt a jelszó — „félre az igazság útjából mindent!” A szellemi világnak egy nagy epochalis kora játszódott le itten. Nekik gyönyör volt a gondolkodás. Egy külön világ volt, az övék, hol ott volt Petrarca, Boccaccio és ott voltak a humanisták nagy fejedelme körül a műveit világ szellemi képviselői; nem hiányoztak Firenze, Ferrara, Mantua, Milano, Nápoly és Róma. Suhogott a selyem, roskadozott a damaszt az illatoktól nehéz levegőben és mind erre a rettenetes nagy álmvárra, tornyok, paloták, bástyák, várfalak, rondellák, erkélyek fölé egy búbajos királynénak Beatrixnek csodaszépsége nehezedett. Lent a vár tövében a Dunának tünde habjai szelíden csobogtak a vár felett a csillagok kigyúltak. A középkor leggazdagabb és legfényesebb könyvtárában pedig, az egyik teremben aranytól ragyogó, csillogó drágakövekbe foglalt, és remek művészi díszítésekkel ellátott könyvek között egy nyitott Corvina címlapja fölött yakarókéssel a kezében egy szegény iródiák sírdogál.

Letűnt az álmkép, a nagyszerű renaisszanceból nem maradt semmi sem. Csak egy hosszú radius végén, a Kárpátok között, felvidéki városkákban, hol a viharok nem dúltak úgy mint Buda körül, a megmaradt renaissance épületek arkaturas homlokszatai athikás párkányai, csipkés falmezői, sgraffito díszítései hirdetik a hajdankor dicsőségét. Ugy maradtak ott ezek abból a korból, mint a tűzhányó oldalában a nagyszerű füstgomoly és lángolás után, a megkövesedett látatörmelék.

Nem csoda, ha latin költők zengték a magyar dicsőséget,

totta meg. De már ezelőtt is valamennyi dynasztia közül, a művelődésnek talán a legtöbb szolgálatot az Árpád-házi dynasztia tette, mert úttörők voltak és majdnem váiaennyien könyvtárakat alapítottak. A bakonybéli apátságnak 1086-ban 84, a pannonhalminak 1093-ban 72 kódexe volt. II. Lajos uralkodása alatt Európa követei törték mgukat, hogy Budára juthassanak kiküldetésbe, mert akkoriban ott fényes Corvin kódexeket kaptak ajándékba.

Az egészben véve olyan ez a latinizált magyar kultúra, mint egy nagy folyam, mely változatos földalatti barlangokon fut keresztül, hullámos tükre pedig a grotta aurea és grotta azurák túlvilági fényváltozataiban fürdik. És mikor kitör a földalól, kőkolosszusok, hegy-süvegek és cserlombok között fut tovább, de már tükrében a fröccsögő miriádnyi csepp eken keresztül a nemzeti szellem verőfénye sziporkázik.

A folytonos nyugatiaskodástól és ezalatt egyúttal értem az úgynevezett latinizálódástól való első önálló eltérést, igazi elválást a magyar jogtudomány tette meg. Verbőczy az első rendszeres magyar jogalkotásban, nem a nyugatnak gyújt fáklyát, gyertyát, hanem a „T r i p t r t i t u m o p u s j u r i s”-ban magát a nemzetet kereste. Megvilágításul megjegyzem, hogy a magyar nyelvet E r d é l y b e n csak 1540 óta és akkor is csak a legfontosabb okleveleken alkalmazták. A latin nyelvvel szemben csak a reformáció kezdett jobban és jobban a magyar nyelvnek tért hódítani. Rendkívül jellemző C o m e n i u s intelme, mikor búcsúzik a magyar nemzetől: „Magyar nemzetem törekedjél arra, hogy legyenek magyar könyveid ! Gazdagítsd hazádat jó és bölcs saját nyelveden irt könyvekkel! Ezek-

ből tanítsd az ifjúságot; ide tedd le nyelved kincseit. Óh magyarjaim, ne vágyjatok idegen iskolák és könyvek után, hanem szereztek magatoknak hazátokban gazdag aratást!” — De azontúl is bármikor és egész a mai napig dacára annak, hogy a nyelv megváltozott, a klasszikus szellem, a latin világnézet teljesen megmaradt érintetlenül. A magyar nemzet nyelvben és gondolkodásban *Gens Latiná*vá lett. Mióta a világ fennáll ilyen metamorphosison még csak egy népfaj a Kelta ment keresztül a magyaron kívül. Ebben az *Ural-altaji* fajban a latin szellem csodálatos módon inkarnálódott. Ennek a népnek a gondolatai nem ott jártak valahol az Ural és az Irtis völgyeiben hanem tekintete, mint valami Mekka-felé állandóan Róma és Paris felé volt fordítva. Rejtett nemzeti aspiratiói voltak abba a tündérálomba belegöngyölve, miket a Szajna város és Róma tornyai fölött szövögetett. De a néplélek rezgését sem a franciák sem az olaszok nem tudták felfogni. Pedig a latin népfajoknak, ma is nélkülözhetetlen szükségük lett volna az ilyen kézen fekvő kapcsolódásra, a mire, ha egyéb nem a régi rómaiak bölcsesége és a „*ius gentium*” szelleme is megtaníthatta volna őket.

Hol az Alpok keleti nyúlványai hullámos dombokban simulnak el támadt egy ország, melyben a római birodalom nagysága viszhangzott, és a latin fajok dicsősége úgy festette ott meg az eget, mint az „éjszaki fény” mikor a pólus felett rejtelmesen kisugárzik. S akkor midőn nyiladozó kultúrájának szirmait teljes pompájában kifejthette volna, mikor a bilincsek lehultak, akkor lekergették a történelem színpadáról.

Hiába minden önzés, hiába minden ridegség, hiába még a jupiteri *gőg* is, a latin fajok hervadása lassú, de feltartóztathatlan. Az őszi virágzás nagyszerű lesz, de nem fog sokáig tartani. Ha majd eljön a dermesztő fagy, ha majd a népek kap-

csolódásának egészen új képe = lesz, akkor üalaa majd emlékezni fognak, hogy még sem lett volna oly megvetendő az a kapcsolat, mely után a magyarok áhítoztak. Akkor talán érezni fogják, hogy dermedt tagjaikba honnét nyerhettek volna még egy kis éltető meleget. Akkor tudatára fognak ébredni, hogy hiányzik a testvér, a kit agyonütöttek, csak azért, mert lovagias nemzet volt.

A magyarok pedig megérdemlik büntetésüket, mert kivettek eredetiségükből és mert benső családi kapcsolatot egymás közt nem ismertek. Undorító volt az a gög, mellyel egymást taszigálták, mely az urakról még a parasztra is átragadt. Ezért volt aztán az, hogy a kritikus pillanatokban a vezetés a legális tényezők kezéből kisiklott. De majd Isten ítélőszéke előtt fognak felelni, hogy Árpád örökségét elherdálták.

Csak könyezzenek, csak sírdogáljanak a latin főliánsok felett. A helyett, hogy lidércfény, mindenféle fantom után futkostak, a helyett még az is jobb lett volna, ha semmit sem csináltak volna. Inkább nyergelték volna meg a temetőkben a sírokat, és minden sírra egy hadikopját tűztek volna ki, hogy még a halottak is lovagolhassanak, úgy várták volna míg a Don és Volga felől egy kedvező légáramlat kerekedik.

Mi volt a magyar nemzet politikája? . . . Semmi! vagy talán így még jobban ki lehetne fejezni: = H a b s b u r g á t o k !

Nem. volt politikai párt, nem volt egyén, nem volt natio, amely, vagy aki ne tudott volna érvényesülni a Habsburgoknál, ha azzal jött, hogy a magyarokat féken kell tartani! Paroxysmusa volt ez már a rövidlátásnak!

De merüljünk egy kicsit a múltba, hogy megtaláljuk az igazság fonalát.

Azt a kegyetlen, alávaló bánásmódot, melyben a Habsburgok a magyar nemzetet részesítették, a francia politika már a spanyol örökösödési háború folyamán gyümölcsötteni óhajtotta a maga javára. 1700-ik év őszén XIV. Lajos francia király nevében Feri o l ő rgróf felszólította II. R á k ó c z i F e r e n c e t, hogy álljon az elégedetlen magyarok élére. Fegyvert, pénzt, minden egyéb segedelmet és forma szerinti szövetséget a francia nemzettel ígértek Rákóczinak. R á k ó c z i írásbeli választ adott a francia királynak, mely azonban egyelőre rossz kezekbe került, úgy hogy az osztrákok Rákóczit elfogták. Szabadulása után Du H é r o n francia követ már Lengyelországban várta, hogy az eseményeket tovább készítsék. Ezután megkezdődött a kuruc háború, mely változó szerencsével 11 évig folyt tovább állandó lázban tartva a Habsburgok birodalmát. A háború folyamán követelték a franciák azt is, hogy mondja ki a magyar nemzet a Habsburg ház trónvesztettségét. Az 1707. ónodi országgyűlésen megtörtént ez is. Eldörögték az abrenunciációt. Az egész országban viszhangzott a harsány kiáltás: „Eb ura a fakó!” Ez volt az első csapás a Habsburg dynasztia gyökerére, de olyan sebet ütött, mely nem hegedt be többé soha. Csak a francia ígéretek nem akartak beváltódni. Se pénz se posztó! V e t é s y László Rákóczji követe ezt írja gazdájának a francia udvarról: „Ne hagyja fenséged még tovább csálatni magát ezen udvar által.” Rákóczi pedig azalatt rengeteg vagyonának minden jövedelmét ráköltötte a háborúra. Ezért ez a háború anyagi eszközök hiányában nem volt mondható valami nagy szabásúnak, inkább a guerilla harcok jellegét öltötte fel, mihez hozzájárult még az a körülmény is, hogy Rákóczinak nem voltak stratégiái. Vezérei tetőtől talpig pompás emberek voltak, nagyszerű verekedők, de nem stratégák. A franciáktól csupán kevés tüzért és erődök építéséhez értő szakembereket

kapott segítségül. Kimeneteletől eltekintve mégis ez a háború a legvégzetesebb hatással volt a fiabsburgokra nézve; theatrialis vonásaival valami különös mederben folyt, és olyan szivekbe markoló képet festett annak a korszaknak az egére, mely eddig páratlan volt a nemzeti felbuzdulás történetében. XIV. Lajos politikája mesterinek bizonyult. Ekkor *tette* az emelő rudat a Habsburg dynasztia alá, és az eredményt a republikánus Franciaország 1918. évben aratta le.

A kuruc időktől kezdve egy gondolat lebegett Magyarország fölött, hogy a nemzetnek kínzóival, hóhéraival szemben pártfogója akadt. Innét az a nagyszerű impulsus, melytől olykor, olykor a nemzeti aspiratiók is dagadoztak, s az a remény, hogy végre valahára a magyar szabadság órájai ütni fog. És ez a szárnyra kapott nagy nemzeti reménykedés kétszáz éven keresztül nem szűnt meg többé soha, mely igazságnak hű kifejezője, valóságos apotheosisa volt Rákóczi hamvainak hazahozatala. Csekély nyolc évvel a világháború kitörése előtt.

A magyar nemzet olyan nagynak, olyan szépnek nem mutatkozott soha, mint abban a nagyszerű extasisban, mely a kuruc mozgalmakat hevítette. Nem valami fényes haditények miatt volt ez a korszak dicső, hanem a háború lelke *tette* oly fenségessé. Ugy nézhetett ez ki nagyjában, mint valami mozgó színpad. Sárguló lombok, berkek aljában festői öltözetben portyázó kuruc lovasok, füstölgő várromok, pártás gyöngyös asszonyok, daliás leventék, csengő versek, hősi deklamatiók, bánatos költemények se vége se hossza, s végül mindent bearanyozva a tárogonak szivekbe markoló bűvös muzsikája. A háborúban benne mozgott, vele és együtt élt az egész magyar nemzet. Da l — keserűség — bánat, és akönyek záporában aranyozódott meg a nemzeti szabadulás gondolatának szívárványa.

Ez után futottak kétszáz éven keresztül, hogy megfogják, hogy megragadják, míg végül az 1918-ik évben a mélységbe zuhantak.

Ettől az időtől kezdve a magyar nemzet nem ejtette el többé a gondolatot, hogy a Habsburg önkényuralommal szemben, ha nem is mindig nyílt, de külföldi segítségre, támaszra talált. Ettől az időtől kezdve bármi történt, bármely fellángolás mutatkozott Magyarországon az mind a kuruc korszakra vezethető vissza, melyet a francia politika hívott életre. Az a lüktető szellem, az a nagy nemzeti gondolat, mely Rákóczi lobogója felett lebegett annyira impregnálódott, annyira belevésődött a magyar nemzet lelkébe, hogy attól az időtől kezdve mint valamely lefektezhetetlen forrás, ezerfelé tört magának utat, hogy felbugyogjon a föld alól. Következtek még, voltak még ezután kétszázad lefolyása alatt is fenomenális eruptiók, de mind csak copia volt, mind csak abból a nemzeti gondolatból táplálkozott, mely a Rákóczi időkben született. Klasszikus tanuja ezen igazságnak és közfelfogásnak Petőfi. Már pedig a költő a nemzeti szellemnek igazi kifejezője „Rákóczi” c. költeményében azt mondja Petőfi, hogy az ügy, melynek Rákóczi katonája volt nem sokára diadalmat ül. Ezt a költeményt úgy végzi, mely szerint millióknak ajka azt fogja kiáltani: „A ki kezdte, az végezte be.” Mit bizonyít ezzel Petőfi? a folytonosságot! azt, hogy 150 év múlva is az a gondolat dobogtatja a sziveket, mely Rákóczi idejében uralta a lelkeket.

Mi történik 1848-ban? a Habsburg ház trónvesztettségének kimondása! Mi volt ez? egy ismétlés közkívánatra másodszer. Akármilyen történik külföldön, a nemzeti gondolat mindenképpen igyekszik bekapcsolódni, hogy azt felszabadulásának útjába beállíthassa. Mikor az idők szele megérkezett a magyar jurátusok Bécsbe mennek forradalmat csinálni. K o s s u t h és G a r i

baldi neve hosszú időközön keresztül együtt zeng az olasz bércék fölött. Petőfi a legmagyarabb költő a görög szabadságharc fellángolásakor a múlt század húszas éveiben Beranger-rel a dicső francia költővel együtt énekel. Igen ez a Petőfi az, aki képzeletével mint a sas szárnyal Verdun fölött, hol az osztrák-poroszh invázió a szabadságot ölte meg, hol lelkének égi lángjával dicsóítja Nicolas Joseph de Beaupaire-t a verduni várt védő hős kapitányt.

Hitelesség okáért pedig magának Petőfinek szavait olvassuk el, mit ír ő, mikor „Beranger legújabb Dalá”-t lefordítja: „Sietek lefordítani e költeményt, mely megbecsülhetlen érdekű talán nemcsak én reám, hanem minden olvasóra nézve, mert a dicső Beranger írta és írta a februári forradalomban, a köztársaság kikiáltása után és írta hatvannyolc éves korában, és végre, mert ez legszebb költeményei között talán a legszebbik.” Mikor a palermói nép felkelt Petőfi „Olaszország” című költeményének versszakait ezzel a refrain-nel látta el: „Segítsd őket Szabadság istene!”

Mikor pedig elzúgtak a forradalmak „Európa csendes, újra csendes” című költeményében Petőfi keservesen panaszkodik, hogy a gyáva népek egymagára hagyták a magyart. Lánc csörög minden kézen csupán a magyar kezében van kard. Ebből a nagy elhagyatottságból merít a költő erőt, mert a sötétség éjjelén a magyar az egyedüli lámpafény, úgy hogy ha ennek a nemzetnek fénye nem lobogna, azt gondolhatnák fönn az égben, hogy elenyészett a világ.

Szegény Petőfi, ha mélységes sírjából felébredne látná, hogy ez a fény is elhamvadott. Bűnös kezek oltották ki, mert rémséges tudatlanságukbn azt képzelték, hogy a magyar nemzetet büntetni kell.

Vajjon mit érezhetnek azok most, kik Petőfi költeményeiből tanulták tisztelni, bámulni, és szeretni a francia nemzetet? Vagy a költő hazudott volna talán?

A darabont korszakban, mikor a magyar parlamentet szétkergették, nem sokkal több mint hét évvel a világháború kitörése előtt, mikor a fegyveres erő bevonult a képviselőház folyosóira, a teremből az utolsók között lépett ki Báró Wesselényi Miklós a volt koronaőr; két könnyecsepe gördült le szeméből, odajött hozzám) megrázva kezemet így szólt: „Igaza volt öcsém uram!” Én csak annyit válaszoltam: „Vive la France !” Ő pedig így folytatta: „Vive la Republique!” Azóta nem láttuk többé egymást. De be kell ismernem, hogy a bölcsességbe és a népek barátságába vetett hitem nagyon megváltozott azóta.

Az a nagy erkölcsi érték, mely magyar nemzet történelmében van lerakva, mint egy sötét nagy gomolygó felhő fog ott úszni a műveit népek öntudata fölött. Hiába ehhez a nagy történelmi színjáték befejezéséhez a jó emberek igazsága kell, nem pedig a tigriseké.— A magyar impérium, miről manapság felületes emberek zengenek, beavatottak tudják, nem volt egyéb koldusbotnál. A magyar nemzetnek Ferenc József haláláig nem volt sokkal több akarata, mint egy gyermeknek. Teljesen fölösleges tehát a magyar nemzet minden erőszakos elsorvasztása, vagy bármiféle cernirozása. A Habsburg ház összeomlásával a magyar állam minden nemű politikai tendenciája kifelé megszűnt. Csak két eset volt lehtséges; az egyik a mely már megtörtént, az hogy a nagy germán politika a magyar nemzetet minden akarata nélkül és véres küzdelmei ellenére mégis a saját politikai céljaiba beállította, sőt egy faltörő kos szerepét szánta neki. Ennek a germán politikai, tendenciának nyílvesszője Konstantinápoly és Bagdad felé mutatott A másik A szerző, dr. Rajcsányi Gyula akkoriban hírlapíró volt Budapesten.

eshetőség az, hogy a nagy szláv politika, ugyanazt fogja csinálni a magyar állammal, vagyis a nagy-szláv politika saját céljaiba fogja beállítani, csak hogy ennek a politikai tendenciának nyilvesszője már Milano és Avricourt felé fog mutatni. Legjobb; azért Magyarországot kizárólagos és önálló karakterével békességben hagyni, még mindig nagy kiegyenlítő és szabályozó szerepe lehet Európa keletén. A nacionalista politikusoknak átgyúrási mániája, olykor örülete természetellenes sőt egyenesen pathologikus tünet. Csupán csak egy ethnografiai szempont is elegendő, hogy kimutathassuk mily groteszk az egész, vájjon hogy nézne ki Európa, ha Hammerfesttől egész Syracuse-ig mindenki schwarzwaldi köcsögben, vagy népviseletben járna.

Ha a Habsburgok a magyar nemzeti politika alapjára helyezkedtek volna, ma is békességben uralkodhatnának. Mert a magyar nemzeti politika nem volt aggresszív, sem absorbeálással nem fenyegetett; egyedül belterjes, szabadság és függetlenség után sóvárgó! Csupán a haladó emberiség kulturális versenyében óhajtott volna résztvenni. De Jupiternek a lábain voltak a fülei. A Habsburgok nem tudtak megválni a denunciánsoktól, sem attól a bizonyos dynasztikus, continentalis gögtől, mely a romlásba kergette őket. Az uralkodóknak általános szerencsétlenségük, hogy az udvaroncok fátyollal takarják le szemüket s csak ezen keresztül szabad látniok. A Habsburg udvaroncok szemtelensége annyira ment, hogy az utóbbi években Eitel Frigyes magyar trónjelöltségével ijjesztgették az uralkodó családot, s mivel ennek a pletykának a bajor és porosz uralkodóházakat érintőleg volt valami történelmi rezonanciája, mely azonban hajdan is csak rezonancia maradt, a Habsburgok végkép bedőltek a ílohenzollernek darázs-politikájának. Különben az a politikai járszalag, mellyel az osztrák-magyar diploma-

tiát az orránál fogva a vezették, a diplomácia történetében az egész vonalon felismerhető.

Hogy pedig a magyar nemzeti politika mennyire nem volt harmóniában a monarchia politikájával erre nézve a legklasszikusabb bizonyosság a berlini kongresszus esete. A kongresszusnak Bosznia és Hercegovina okkupációjára vonatkozó határozatát Andrássy a magyar parlament és delegáció előtt kénytelen volt letagadni, és palástolt egész annak nyilvánosságra hozataláig. Mikor pedig a nemzetközi megbízás köztudomású lett, rémséges elkeseredést és bosszúságot váltott ki Magyarországon. Tehát ismét port kellett hinteni a magyarok szemébe, amely az akkori hangulatra igen jellemző és mindent megmagyaráz, így nyugtatták meg a kedélyeket: „Elegendő az okkupációhoz, ha egy katonabanda végig sétál Bosznián és Hercegovinán.”

Ez a nemzetközi megbízás azonban, mely a monarchia történetében sorsfordulatot jelent, Salisbury angol külügyminiszter mesterműve volt, Angliának egyenes, nyílt javaslatára, sőt forszírozására történt. Vajjon miért???? Az orosz birodalom világhatalmi törekvése két irányban vetítette síkjait előre. Az egyik hatalmi terjeszkedés, mely Nabukodonózor babyloniai koronájával és bibor palástjával volt symbolizálva, még geográfiai korlátok közt mozgott. A másik már a Pontifex maximus gondolata volt, az a világot átívelő nagy ábránd, mely a lelkek fölött akart uralkodni, az ortodoxia. Hiába nyilatkoztatták ki hajdan a pátriárkák, hogy Novgorod az igazi Jeruzsálem, Novgorod a harmadik Róma, az orosz cárok szíve mégis csak az ortodoxia régi szent városába Konstantinápolyba vágott. Sándor cárban ezek az álmok elhatározásra jutottak. Európai Törökország feldarabolását határozta el. 1877-ben el is jutott hadseregével egész Konstantinápoly

kapujáig San Stefano ig. Azonban a világ tengerszorosaira oly féltékenyen őrködő Anglia hadiflottájával itt az orosz cárt megállította, mire békét kötöttek. Ennek a békekötésnek volt az eredménye a b e r l i n i k o n g r e s s z u s .

Anglia, hogy konstantinápolyi figurációját fedezze belelovalta az osztrák-magyar Monarchiát Bosznia és Hercegovina okkupálásába; csak azért, hogy a Balkánon szembehelyezzen valakit az orosz aspirációkkal. A n d r á s s y belement a dologba, de már egy más oldalról biztosító, vagy viszont-fedező lépésről nem gondoskodott. Sőt az oroszok részére nem valami étvágygerjesztő programot mutatott be I g n a t i e v n e k . Ebből a programból azonban nem lett soha semmi. A németek akkor — valószínűleg az orosz barátság kedvéért — nagyon csendben voltak; akkor még nem is álmodtak későbbi keleti politikájukról.

Harminc évvel később ugyanez az Anglia R e v a l b a n Törökország megrendszabályozását és az orosz francia szövetséget forszírozza ki. Tehát Ausztria gyepen maradt. Ferenc József tapintatlan viselkedése az olasz uralkodó családdal szintén meghozta a maga gyümölcsét. Nikita montenegrói fejedelem kedves leánykái pedig az orosz közeledés lehetőségének utolsó foszlányait is elrágicsálták Szent Péterváron.

Az Obrenovics család kiirtásakor már „verblüff” volt a Habsburg politika. A dynasztia ekkor kapta az első sakkot. Az egymásra követő két balkán háború alatt szerepe már szintén nagyon tartózkodó volt. Szóval nehéz köd ült a monarchia fölött. Vilmos császár pedig szónokolt és népe nagy lendülettel dolgozott. A népek azonban baljóslatú sejtelmekkel voltak tele, vájjon mi lesz, ha az elaggott F e r e n c J ó z s e f lehunyja szemét.

A rémes tragédia melyhez kevés fogható volt a világon, lejátódott. A legszomorúbb pedig az, mikor a Habsburgok a

porba hultak és a többi népek felszabadultak, akkor a magyar nemzet, mely oly sokáig és oly méltatlanul szenvedett, az örvény szélére jutott.

Legérdekesebb ezek után mégis hogyan lehetett kimondani a magyar bűnösséget illetve háborús felelősséget. A trianoni békeparancs minden legcsekélyebb distinkció nélkül kíméletlenül megállapítja a bűnösséget. Erre a e n t e n t nak politikai okokból szüksége volt; meg kellett tennie azon államokra való tekintettel, kik az entente érdekében felsorakoztak. Az összeomlás után Magyarország ugyan kapott jeleket, de az ország akkori vezetése oly alacsony színvonalú emberek kezébe jutott, hogy füstbe ment minden legcsekélyebb enyhítés. A temesvári színpadi komédiától egyebet nem említve mint azt, hogy Prága elküldte embereit Budapestre, akik közül H o d z s a, R u m a n napokig tárgyaltak a magyar kormányral, de Bartha ezredes ur a tárgyalások folytatásának lehetővé tétele céljából visszautazó courier-okat Zsolna körül következetesen lekapcsoltatta.

Tehát a békeparancs szerzői már akkor érezték, hogy kíméletlenek Magyarországgal szemben. Az angol lordok házában N e w t o n lord egy nagy beszéd keretében kinyilatkoztatta, hogy Magyarország érdekében nem emel senki szót, p e d i g ez az o r s z á g a l e g b ű n t e t l e n e b b v a l a m e n n y i előbb ellenséges állam közül.

Magyarország a háború alatt ugy ellenségeivel mint szövetségeseivel szemben korrektül viselkedett. A háború kitörésekor nagy jelentősége volt annak, hogy Olaszország az ő szövetségesei között szerepelt. Magyarország a háborúnak nem örült, de belevetette magát a háborúba. A háború alatt pedig osztatlanul az egész országnak, mint a rohanó ezredeknek csak egy csillogó álma volt, az hogy a Habsburg túlkapásoknak vége lesz. De mi történt? ... Egy ezredéves kálvárián végig a kín-

szenvedéseknek annyi stációja után a magyar nemzet eljutott a Golgothara. Consummatum est! ... A trianoni békeparancs kegyetlensége pedig még azt is eredményezheti, hogy a magyar nemzet évszázados ellenségével a Habsburgokkal kibéküljön. Ez nem lehetetlenség, mert a magyar oly nagy tisztelettel, oly rajongással viseltetik Szent István koronája iránt, hogy annak a ki azt egyszer viselte megbocsátani is képes.

A trianoni békeiratnak azonban nemzetközi vonatkozása és hatása is van. Nagyon helyesen fogta fel S y d e n h a m lord, mikor a lordok házában azt mondotta: „Magyarország sorsa a békeszerződések egyik legnagyobb tragédiája, a melynek hatása az egyéb háborús tragédiák hatásain túl fog terjedni.” Ez ugy is van.

Azok, kik magokat ma divinalis tényezőknek tekintik, és a népek sorsa fölött intézkednek, két nagy hibát követtek el. Az egyik az, hogy azt a földterületet, mely l a k a t l a n volt, hol csak vándor népek gomolyogtak, ahol csak harcok dúltak, a magyarok egy ezredéven át leszögezték, benépesítették, a kultúra fényével bevilágították, és a mely terület markáns geográfia vonalakkal volt határolva, azt most egy csapással mobillá tették. Un crayon rouge: voila tout!

A másik hiba még veszedelmesebb. Ennek a motívumai kifürkészhetetlenek. Talán a magyaroktól való félelmükben, vagy más okból követték el, mely gondolatnak hamisítatlan tükre, letagadhatatlan ténye kicsiben ma is létezik, a szerbek baranyai megszállásában. Mindegy, hogy mely okból, de hatásában oly végzetes dolgot követtek el, mely többé helyre nem hozható. És ezzel Európát ugy odaállították a katasztrófa elé, mint Rembrandt odahelyezte a sötétséget a világosság elé. . . . Felhúzták a bolsevizmus zsilipjeit és rázuditották Magyarországra!! . . . Miért tették ezt, hogyan tették ezt? ma még

homály fedi, de megsértették ezáltal a kultúr-solidaritást! Minek rettenetes következményei jöttek és még jönni fognak.

Addig míg a bolsevizmus csupán Oroszországban dühöngött, Európa izolálva volt tőle; de a mint betört Magyarországra, attól a perctől kezdve, mint a futó láng ide-oda csapkodott, és ma is mint a zsarátnok a mocsár tőzegében terjed tovább, A mit egy nemzetnek szántak, azt a nemezis a többi népeknek is odadobta osztályrészül. így kezdődött meg a kultúrának és az európai népeknek a hervadása.

Mi ez a bolsevizmus? . . . Egy árnyék, mely a nagy kultúrák nyomában mindenütt ott settenkedik. Évezredek folyamán már sokszor jelentkezett. Egy lobbanás, egy explózió és pár pillanat alatt a legfényesebb kultúrák a földdel lettek egyenlővé. Nem valami politikai rendszer vagy sociológiai fejlődés, de egyenes tagadása az emberi nem haladásának, fejlődésének. Azelőtt minden titulus és Programm nélkül jelentkezett, mostanában ilyenekkel is kendőzi magát. Nincs vele szemben kapacitáció! A gyűlölet sektájából toborozza híveit. Az igazat nem akarja elismerni, és ezért be nem vonulhat és helyet nem foglalhat a művelődő emberiség között soha. Hiába mondják neki, hogy chiméra az egész; hiába mondják neki, hogy a társadalmi egyenlőtlenség a világrendnek megmásíthatlan akarata; az ember egy belfejlődésű lény és vele együtt csak fokozatos haladás létezik. Csinálhat a bolsevizmus, kommunizmus, vagy nihilizmus tabula rasat a hol akar, de már másnap az ember, ugyanazon módon, ugyanazon szokások, sőt magok a bolsevisták az életnek egy azon törvényei alatt fognak fejlődni tovább. Az öldöklés örjögése ez. Van azért valami végzetszerű benne, egy nagy memento, hogy a fák az égig ne nőjjenek. Azért nem jó vele egy gyékényen árulni, különben az elhagyatott puszták-

ból, embrenyi magas dudva és gaz, kígyók és varangyok sziszegése közúl Babylon sorsa meredezik reánk.

Nagy tereket, nagy időket bevilágítottunk. A képzelet vilámai nem fognak cikázni tovább. Nemcsak az emberek, de népek, nemzetek, államok is egymásra vannak utalva. Politikai és geográfiai határokkal még nem szűnik meg a kapcsolat. Fölöttük egy hatalmas szellemország helyezkedik el, mely a gondolkodó emberek világa. A ki ebbe be akar tekinteni, annak a politikai határokon felül kell emelkedni. Népeknek is van egymásba vetett hitük. Ilyen hite volt az ó-kornak Isten választott népében, a szláv népeknek az orosz birodalomban, a latin népeknek a franciákban, Európa hite a magyar katonai rátermettségben. Minden balsorsa dacára is a magyar egy ezredéven át tekintélyes nép volt. S ha majd az életereő felbuzog, újra fogják keresni barátságát. Új célok új erőt fognak adni neki. Még az utódállamok hite is meg van-Magyarországban. Az egyik gazdasági előnyeit keresi, a másik personalis uniót óhajtáná vele, a harmadik történelmi traditiójának fényében szeretne fürdeni, a negyedik természeti kincseit kedveli.

Magyarország csalódása a kulturnernzetekben igen fájdalmas lehetett. Hiszen nem is olyan régen a nagy francia tudós *Thierry Amadé* így biztatta őket: „de áll még ma is egy Magyarország, nyugat nemzetekinek fogadott testvére, melyet az idő megalázott, de amely nem utolsó bátor lélekre, önmagában való hitére és fajának nemes büszkeségére nézve.”

A fogadott testvér sorsa dramatizálódott! Ugy járt mint a szűz, minél nagyobb volt ártatlansága, minél nagyobb volt naivitása, és minél leplezetlenebbül mutatta idomait, annál jobban sóvárogtak utána.

De azért még sem! egy halódó életet lemondással gyógyítani nem lehet!

A Génusz- kinyújtja mentő kezét! Az „átok himnusza” nem fog zúgni az örvény felett!!!

Zipserföld*)

Egy arasznyi felhő közeledik az égen a gömöri hegyek felől. Utánna lassan jön egy másik. Megint egy harmadik. A vezető csillagok eltűnnek egyenkint. Végül felleg borul a Szepességre. Gyászlobogó repül fel a zenitre! Egyre és egyre erősödik a hír: Magyarországon aláírják a békét.

A végtisztességet, az utolsót nemcsak jogunk, de kötelességünk is megadni. A Szepesség Szent István koronájának diadémje volt, termát illő, hogy a válás pillanatában elbúcsúzzunk tőle. A buborékok szétpattantak, a naiv forrásokból táplálkozó remények szétfoszlottak. Előállott a rideg valóság. Kérlelhetetlenül a zord tények uralkodnak.

Nem valami számadásfélét, vagy mérleget akarunk csinálni, csak búcsúzkodunk. Megköszönjük a sok jó és hófehér lisztet, melyből ezeréven keresztül táplálkoztunk, melyből gyermekeink oly jó ízű, zamatos kalácsot ettek. Megköszönjük Tokajnak gyöngyöző, tüzes borát, melyből sehol a világon a pohárba annyi nem folyt, mint éppen a Szepességen. Megköszönjük a fekete, ropogós cseresznyét, meg a hamvas, mosolygó kajszinbarackot, a csábító, gyöngyszemű szőlőt és a vérbélű görögdinnyét, mit az egi menyecskék árultak Lőcse, Igló és Poprád piacain. Megköszönjük még a finom illatú erdőtelki és verpeléti szüzdohányt is, mit gyöngyvirággal vegyes hoztak át az érchegységen. Megköszönjük a szeretetet, a gondosságot, mellyel fiainkat nevelték, elhelyezték, és lett legyen az munkás, ur vagy parasztcsalád szülöttje, a leghatalmasabb állásokig juttatták Magyarországon. Megköszönjük a gavalléros bánásmódot, melyben még a szepesi pesztonka is részesült, mert a zipsernek becsülete volt Magyarországon. Megköszönjük a sok bányatelep és gyár felvirágoztatását, a hatalmas vasúti forgal-

* Mint vezércikk jelent meg a „Szepesi Híradó” 1920. évi május 29-iki számában. Akkoriban nagy feltűnést keltett. Irodalmi körökben mint rendkívüli eseményt tárgyalták. Sőt nagyobb városokban kiplakatirozták. Szerzője dr. Rajcsányi Gyula „Brigadéros” álnév alatt írta, kinek ezen kitűnő irodalmi alkotásáért a Kosice és vidéki irodalmi barátok ezüst tollat szántak. Páratlan az irodalomban nemcsak klasszikus szépségénél fogva, de azért is, mert ilyen még eddig az irodalomban megörökítve nem volt, midőn egyik népfaj a másiktól bucbuzik. Körme néy-Éke s Lajos dr. nemzetgyűlési képviselő így nyilatkozott róla: „örökértékű dokumentuma marad a „Szepesi Értesítő”-ben, a magyar békeszerződés aláírása alkalmából „Zipserföld” cím alatt megjelent gyönyörű cikk, a jó zipserek lelkéből fakadó mély érzésű búcsúzó, amelyet mint a magyarsághoz való hűséges ragaszkodásnak és hálás emlékezésnek klasszikusan szép megnyilatkozását annál is inkább egész terjedelmében ideiktatok, mert azt szeretném, hogyannak miden sora minden magyar lelkébe örökre bevésődnék.”

mat, a tündöklő gazdag iskolaépületeket, felszereléseket, dohánygyárakat, fa-, textil- és fémipari szakiskolákat, ásványvizeink íorgalombahozatalát. Megköszönjük a Magas-Tátra világhírű felvirágoztatását. Mindezt mi megköszönjük szépen nektek magyarok, kik velünk emberségesen és őszintén jól bántatok.

És te Levocsa, te kőoroszlán nyújtsd ki a nyelvedet rám, ha mind ez nem igaz. De nyújtsd ki a nyelveidet arra is, aki kimerte a száján azt a szörnyű bűnt eresztetni a zsiperek közül, hogy ő Magyarország mostoha fia volt.

Még hálálkodni sem akarunk koldusmódra, mert ez ízetlen volna. Egyszerűen búcsúznak, tiszteletreméltóan meghatottan. Reszkető karunk kitarjuk, elszakadt testvéreink, földönfutó fiaink után, akik nekünk kedvesek voltak, de akiket a rövidlátás kiüldözött.

Szlovák apák, magyar anyák, gyermekek, unokák, kik széjjel vagytok szakítva ne feledjétek el egymást soha! Millió és millió ezüstszál láthatatlanul húzódik keresztül-kasul a levegőben, de rajta mindenütt sűrűn a fájdalom könnye rezeg. Nektek mind istenhozzádot kiáltunk!

Ti pedig becsstelen „Tiborcok”, kiknek a szerencsétlenség pillanatában nem volt egyéb gondotok, minthogy üszköt dobjatok a testvér és testvér közé, legyetek átkozottak elevenen, a földben, a pokolban, az öröktűzön legyetek átkozottak mindörökké Amen.

Most pedig Te vén „Branyiszko” és te gomolygó felhőkben tündöklő „Lomnici csúcs”, „Nagyszalóki csúcs”, „Gerlachfalvi csúcs”, ti smaragd fénnel bájoló tengerszemek, Te az „Árpád sírját” takargató méltóságos „Magura” és a Dunajec tükrében pompázó „Korona-hegy” és ti mind a messzeségbe kéklő szepesi hegyek sorakoztatok! Pihenjen el a csalogánydal, húzódjatok meg remegve ti vendégfecskek, csak az erdők moraja zúgjon! Hömpölyögve zúgjon a kéklő hegyeken keresztül, csak a sóhajtásunkat vigye el azoknak, kiktől búcsúznak.

Ti pedig hanyat-homlok sziklákon keresztül csobogó milliárdnyi kristály szemektől fröcsögő szepesi patakok csak füstök és majd ott hol folyamokká dagadva hömpölyögtök, mondjátok el, hogy a mi könnyeink nem fognak kiszáradni soha.